

ЖАН КОКТО

ДО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ ПОЕТА

З французької переклав
Іван ПЕТРОВЦІЙ

ІЗ ЦИКЛУ «ХРАМОВІ СПІВИ»

* * *

Щоб обдурити час, на дзигарі я маю До двадцяти звучань.	Придумую пісні, розваги, хороводи Для завтрашнього дня.
За звичкою хвальбу поспішно оминаю Й шанобливість повчань.	Здається, смерть стріча мене наївно, І теплий лє відчай,
За звичкою ляга, немов корона, слава На втомлене чоло.	Але ж вона мені на вухо шепче гнівно: — Про зустріч пам'ятай.
Нехай, лиш би любов, минуща і лукава, Звела міцне крило.	Дозволь — хай люди йдуть. Дозволь — хай птах літає.
Душею молодий й глухий до нагороди —	Лиш як попророста
З книг досвід перейняв —	Травною одяг мій у склепі, упізнаєш, Що я це — ти, свята.

* * *

Я вічно без грошей, а кажуть, що багатий,
Із ніжним серцем я, вважають, що сухий.
Хто ж так чимдуж старавсь мене затаврувати?
Коли орел вжене у нього дзьоб лихий?!..

Свої слави блиск так ангел сам ховає,
Щоб зріла в затінку, мов потайний ручай.
Крилом, як ременем, по серцю відшмагає
І скаже: хочу жить, а ти собі вмирай.

* * *
Мій ангеле, дозволь я погуляю в полі,
Не буде зрад — мене нічий не встежить зір.
Я в місті всім чужий з твоєї злої волі.
Тож змилуйся, прошу, хоч тут мені повір.

Ти подрімай. Облиш докори невеселі.
Причинне море б'є, а берег тут твердий,
У піні, наче у шампанським, топить скелі,
Де бачу спідниці я і тугі зади.

Ця купіль піниста приваблює героїв,
Хоч море теж дракон, але воно не зле;
Чуття всі увіллю до купелі палкої,
І серце оголю, в любові немале.

* * *

Кожен раз, як я пустую,
Без страждань від протиріч,
Ангел, музин брат, гамує —
Знов занурює у ніч.

Кожен раз, як я злостиво,
Меч здійнявши, йду на бій,
Серце, втомлене від гніву,
Ангел вводить в супокій.

Ангел цей, охвістя враже,
Не засне ані на мент,
І ні раз мені не скаже,
Чий зручний я інструмент.

* * *
Мій ангеле, в цьому житті
Хвалю тебе, вийшовши з пекла.
Хай ще на моєму взутті
Багнюка, гріховна і тепла.

Хай бруд у душі заскоруз,
Та є під ним віра в прощення.
Мій ангеле, брате всіх муз,
Вклади мене спати, мов неня.

Ти бачиш на карті своїй
Мої потаємні дороги.
Прокинусь, піду... Ти ж зумій
Вести мене вірно і строго.

Мій ангеле, дивний такий —
З ефіру, з металу і з м'яти,
Пов'язка з твоєї руки
Все будить мене, щоб не спати.

* * *

Я хочу все забуть, бо ангел цей рогатий,
Немов старий Мойсей,
В мені впізнав себе, й готовий рятувати
Себе з моїх очей.

У ліжку нашому сплетімо руки й ноги
В єдиний ніжний жгут,
Аби із простирадл не вирвав нас дворогий,
Себе впізнавши й тут.

Окреслім довкіл нас непереборне коло
З цілунків і троянд.
Не може бути душі, яку б не побороло
Дихання ніжних знад.

Є в ангела душа — поезії наш спільник —
То лише тінь об'яв.
Звільнившись від усіх, я тільки твій невільник,
Ти — вільна й лиш — моя.

Натхненні, ми сплелись руками і ногами.
Кохання торжество!
Наш ангел упізнав: в китайським древнім храмі
Є схоже божество.

* * *

Я спати не люблю, коли твій подих, ноче,
Несе чуття біди.
Бо думаю про смерть, що ждати не захоче —
Приспить нас назавжди.

Я вмру, ти житимеш — ось що мене підносить
Із нищівних потал.
Мені на все життя і одного дня досить
До дна твій спити шал.

Невже своє гніздо ніч, полохлива птаха,
Сплюндрує аж дотла,
Оте гніздо, де ми під таємничим дахом
Сплели свої тіла?

Хай буде вільною утіха, яку ранок
Співає, мов туман,
Хай ангел, що дає нам сили для кохання,
Побільшить мій талан.

У ніч я легко влив чуття свої гарячі,
Про все позабував
У прихистку своїм — німий, глухий, незрячий,
Хоч півень проспівав...

Химерна голова дивилась з того світу,
Де править свій закон,
І, розчавивши нас, немов плита з граніту,
У наш пірнула сон.

Вже нам не підвестись, та я не б'ю на сполох —
Такий талан доби:
До смерті слухати, як б'є невтомний молот
У грудях цих слабих.

* * *

Коханко блудна, сестро смерті,
Куди ти йдеш,
Куди ведеш ти кроки вперті,
Коли заснеш?

І як виходиш помарніла
В той коридор,

Який веде тебе, змертвілу,
У світ потвор?

Цілую щоки, тисну руки.
Я весь в страху:

Твій силует... ледь чутні звуки —
Йдеш по даху...

* * *

Завжди жахаюся фальшивого вітання,
Що німо приліта
З Єгипту, де ти — мумія прадавня,
Ти — маска золота.

Як погляд твій не згас в розкішнім саркофазі,
Де мертва ти давно?!..
Як ніч, проведена в любовному екстазі,
Не скришить це вапно?!..

Покинь, моя принцесо, птахо таємнича,
Віки, моря, часи.
Вернись, хай зацвітуть, засвітяться з обличчя
Живі дива краси.

* * *

У двох абетках наших любощів чимало
Подібних літер, що злились, кохана,
Як наші руки під легеньким покривалом,
Як з іменем твоїм імення Жана.

Свій зрозуміти твір у моря є спромога,
Потвори в очі глянути без муки.
Тож як мені збагнути сутність восьминого —
Коханням злиті наші ніжні руки?!..

О, як спустошує віднайдена розгадка!
Мене збагнувши, ти сідаєш верхи —
І огир сну помчав, десь трісла кладка...
Мене жахає здаленілий шерхіт.

* * *

Поринаючи в сон потайний, на хвилину
Завагалася ти,
Мов боїшся, що я у ті ж хвилі порину,
Буду поруч плисти.

Ти не бійся зі мною вві сні зустрічатися —
Жахи марень твоїх
Увійдуть у дитинство моє, й нам насняться
Друзі вмерлі мої.

Підеш ти по лісах, по лугах, по дорогах —
Їх люблю я й тепер.
От ввійти би у сни твої, хоч ненадовго —
Я б од щастя помер!

Я у снах твоїх пив би нектар пречудовий
З насолод чи із мук,
І боявся б, що храм цей розрушить раптово
Серця вранішній звук.

* * *

Я можу дивитися сонцю в обличчя,
Ти ж мружишся враз.
Але це єдине. У іншому звично
Ти перша між нас.

Коли ми обоє опустимось в пекло,
Якщо воно є,
Ти й там не згориш — будеш жити запекло,
Кубельце зів'єш.

Ти знайдеш там друзів, як це ти уміла
Повсюдно й завжди.
Та звичку — приваблювать чарами тіла —
Подінеш куди?

* * *

Ти сміху натрясла, мов пелюсток троянда.
Твое, глибинне щось, в мій подих заплелось.
І я відчув, що ти і я — одна гірлянда,
З квітками різними, але з одним стеблом.

Ввібрала усього мене маленька сила
Пругкого тіла, й ось ми творимо політ
У невимірний світ, де ти єдина мила,
Де поцілунок наш — єдиний справжній квіт.

* * *

Любов дає життя, ненависть убиває.
Та знов на ложе зве розніжений амур.
Вбиваючи мій дух, цей ангел дозволяє
В коханні досягти всіх неземних тортур.

Не спи. Розплющ прекрасні очі. Я боюся
Машини снів, яка несе тебе увись,
Дзеркала б'є, у їхніх друзках я дроблюся...
Коли ти спиш, я подумки лечу кудись,

І там щезаш ти так легкокрило й звично,
Лиш не щеза над нами небо голубе,
Мені твій усміх світить іронічно —
Ти просиш знаками, щоб я убив тебе.

* * *

Не хочу страждати від мрій, що дратують.
Ці мрії — твій трон:
В намріянім світі когось причаруєш
І зникнеш, мов сон.

Ошукуєш люто коханців блаженних —
Хто вмер, хто не вмер...
Я ж власною кров'ю годую страждених
З твоїх мрій-хімер.

Хтось марить про тебе. Я, мов у кайдани,
В обійми замкнув
Тебе — ненависну, пекельну, кохану —
Від мрії, від сну.

* * *

Я трохи мандрував. Побачив Лондон, Рим,
Брюссель, Венецію, Алжир.
Музеї у церквах старих
Розпалюють жагу мандрівок із тих пір.

Ось Лондон вугільний, слизький, рожевий брук,
Дрімотний дощ, ріка тьмяна.
Венеція завжди сумна —
Це напівмісто виплива з любовних мук.

В Брюсселі кожна площа пишна, мов театр.
Рим — око бога й префектур,
Засилля гіпсових скульптур.
Алжір — це запах кіз, жасмину, теплих ватр.

Не знав я щастя в цих містах, хоч їх люблю.
Дарма, що стільки дивовиж,
Не гріє серця і Париж —
Жагу лиш у твоїх обіймах я втолю.

* * *

Зізнаюсь, я гадав: писати про любов —
Це те ж що і кохати.
В любові все я втратив.
А для поезії тебе послали знов.

Самі збитошні музи, стоптали огород
І гайда в інші доли.
А часом, наче бджоли,
Сумлінні: чую — слів, як меду, повен рот.

Та все збагнув, коли побачив: поспішив...
Сміються із невдахи,
Неначе грають в шахи —
І мною жертвують, що я їх посмішив.

* * *

Потрібно квапитись, не варто гаять часу.
Увесь я охолов, поглянувши в zenit:
Ти молодість іще несеш, немов окрасу,
А я прожив свою — мені вже тридцять літ.

Виснажувався, гнав, я забував про гальма.
Не бачив, як із серця стрічечка тече,
Що в тридцять і болить, і шелестить печально,
Але в твої ще дев'ятнадцять не пече.

Я проклинаю й закликаю серце власне
Спинитись! Хай твоє, пришвидшивши роки,
Наздожене моє. А потім одночасно
Подорозмотуєм життя свого витки.

* * *

Почую траві проростання,
Побачу в захмарнім ряду
Скрижалей правічних палання —
І муз відчуваю ходу.

Ця нитку бере, та всиляє,
Ще інша гаптує канву...
Все бачу, та не прочитаю
Для чого на світі живу.

В житті є мета. Та як мимо
Стріла тої цілі пройде,
Незрима рука херувима
Не схибить — на ціль наведе.

* * *

Не для моїх очей красуєшся в музеях,
Золочена красо.
Миліш моїй душі не збиті в галереях
Творіння Пікассо.
Там бачу сльози, кров знедолених,
нещасних —
Те, що болить давно.
І, зрештою, любов у проявах сучасних
Тамує полотно.

Схилилися над ним,
йому щось музи радять,
Пильнують кожен штрих,
Аби міг Пікассо всесвітньому безладдю
Дать обрисів людських.

* * *

Не думайте, що я уже цураюсь теми,
Бо тут письмо бліде.
Завжди в передчутті народження поеми —
Від серця слово йде.
Верховна воля муз мені ж бо невідома,
Ні прагнення богів —
Вони на небесах, а я у себе вдома
Молюсь, молюсь до слів.
Лиш таємниці слів богам та музам знані.
Аби без перепон
Творить пісні, їм теж свою складаю шану,
Сповідую закон.

* * *

Вогненні музи знову крилами тріпочуть.
Спасенна їх ява:
Схиляються над тим, кого прославить хочуть,
Нашіптують слова.

Блищать їх крила кришталеві аж до болю
В очах, у почуттях,
Коли вони твою гірку, стражденну долю,
Несуть у небеса.

Над білі житла їхні, де й гроза грозиться,
Крізь блискавиці дум
Вони несуть мене! В душі моїй іскриться
Їх електричний струм.

* * *

Мене ти не питай. Всезнаючі лиш дами.
А я — слуга, валет.
Їх ласка і краса осліплює, нестямить,
Заводить до тенет.

Ні хвилі спокою — постійно їх побачиш
У нурті блискавиць.
Те, що ти хочеш знать, для них так мало значить.
Не падай марно ниць:

Нічим не розхвилюєш цих осіб величних —
Вони з надхмарних гір,
Серцями нашими, мов молотками, звично
Кують за твором твір.

ВІД ПЕРЕКЛАДАЧА

Дитя двадцятого століття, дитя любові — Жан Кокто (1889 — 1963).

Народившись поетом, він не визнає фізичних і часових меж людського існування. Натхненні спроби вийти за визначені нам природою грані ми відчуваємо у поезії, прозі, драматургії, кінематографі, навіть у не менш знаменитих есе і щоденникових записах Жана Кокто.

Майже не було такого жанру літератури й мистецтва, в якому б Жан Кокто не спробував проявити свою непогамовну й потужну творчу енергію. І здебільшого це були геніальні спроби. Правда, не заперечував власної всеможності й сам Жан Кокто. Так, оцінюючи гобелен «Юдіф і Олоферн», він писав: «Мій гобелен з Антібського музею вбиває всі твори Пікассо, які теж там знаходяться». В той же час він з самого початку був тонким поціновувачем творчості Пабло Пікассо.

Жан Кокто приятелював, навіть творчо співробітничав з Раймоном Радіге, Амадео Модільяні, Морісом Равелем, Еріком Саті, І. Ф. Стравінським, Сарою Бернар, С. П. Дягілевім, Чарлі Чаплінім... А видатний французький актор театру і кіно Жан Марє найповніше проявив свій могутній талант саме у фільмах Жана Кокто («Вічне повернення» (1943), «Красуня і потвора» (1945), особливо у стрічці «Орфей» (1950).

Хоча стосунки Жана Кокто з митцями, літераторами ніколи не були простими. Так, ще в 1906 році відомий на той час французький письменник Андре Жід палко привітав першу поетичну книгу сімнадцятилітнього Жана Кокто. Однак, юного Кокто оцінка визнаного метра аніскільки не схвилювала. Більше того, з часом у них ставали не лише діаметрально протилежними погляди на предмет поезії, але й самі митці дійшли відвертої ворожнечі. Такі ж стосунки у Жа-

на Кокто були і з Франсуа Моріаком та багатьма іншими. Але все це аніскільки не заважало і нині не заважає справжнім знавцям і шанувальникам французької літератури щиро любити і Кокто, і Жіда, і Моріака...

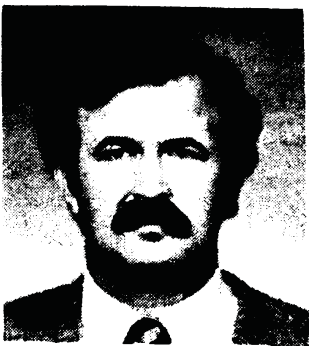
Мовлячи про поліфонічність вияву поетичного таланту Жана Кокто, не можемо не згадати про численні виставки його картин і рисунків. Зокрема, ще за життя поета одною з найбільш успішних була виставка 1952 року в Західній Німеччині. У жовтні 1955 року Жан Кокто стає членом Французької Академії.

І хоча відомий французький поет і видавець П'єр Сегерс визнавав лише ті поетичні твори Жана Кокто, які були написані після 1950 року («Цифра Сім» — 1953, «Світлотінь» — 1954, «Реквієм» — 1962), ми ж з повною переконаністю можемо сказати, що французьке мистецтво, французька література першої половини двадцятого століття розвивалися під зорею Жана Кокто.

Друг Аполлінера і Блеза Сандрара, він теж писав вільні вірші, відкинувши пунктуацію. Але глибинна музика поетичної душі Жана Кокто вимагала пісенності. І ось за свідченням Андре Моруа: «...Кокто обрав за взірць «Пармський монастир» при написанні роману «Фома-самозванець», ритми і образи Малерба і Ронсара прочитуються у вершинному досягненні любовної лірики Жана Кокто — циклі «Храмові співи».

«Храмові співи» написані 1923 року. Тобто саме в той час, коли сюрреалістична течія французької поезії була визначальною. Але Жан Кокто ніколи не плив у загальній течії, тому й глибоко традиційні розміри його поетичного циклу «Храмові співи» теж є своєрідним бунтом у сфері... формальних пошуків.

І. П.

Петровцій Іван Юрійович (нар. 1945 р.) — поет, перекладач з угорської та французької. Автор поетичних книг «Знак весни» (1979), «Карпатське літо» (1984), «Жовтень — осені свічадо» (1988), «Зимові зошити» (1989). З угорської переклав збірку поезій Кароя Балли «Речитативи» (1983), збірник «Угорські народні пісні» (1984), роман Гейзи Гардоні «Зірки Егера» (1987, у співавторстві з Іваном Мегелюю), а також окремі твори В. Гюго, Ш. Бодлера, А. Рембо, П. Верлена, П. Елюара, Ж. Превєра, Ш. Петефі, Д. Югаса, Д. Костолані, А. Товта, Д. Ієша та ін.

Член Спілки письменників СРСР.